A BÍRÓSÁG VÉGZÉSE (második tanács)

2006. május 4.*

A C-23/03., C-52/03., C-133/03., C-337/03. és C-473/03. sz. egyesített ügyekben,

az EK 234. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyában, amelyeket a Tribunale ordinario di Torino (C-23/03., C-52/03., C-133/03. és C-337/03. sz. ügy) és a Tribunale ordinario di Milano (C-473/03. sz. ügy) (Olaszország) a Bírósághoz 2003. január 23-án, február 10-én, március 25-én, augusztus 1-jén, illetve november 13-án érkezett, 2003. január 13-i és 29-i, február 25-i, július 15-i, illetve október 23-i határozatával terjesztett elő az előttük

Michel Mulliez és társai és Giuseppe Momblano (C-23/03. sz. és C-52/03. sz. egyesített ügyek),

Alessandro Nizza és Giacomo Pizzi (C-133/03.),

Fabrizio Barra (C-337/03.) és

Adelio Aggio és társai (C-473/03.)

* Az eljárás nyelve: olasz.

ellen folyamatban lévő büntetőeljárásokban,

A BÍRÓSÁG (második tanács),

tagjai: C. W. A. Timmermans (előadó) tanácselnök, J. Makarczyk, R. Silva de Lapuerta, G. Arestis és J. Klučka bírák,

főtanácsnok: J. Kokott,
hivatalvezető: R. Grass,

mivel eljárási szabályzata 104. cikke 3. §-ának első albekezdése alapján a Bíróság indokolt végzéssel kíván határozni,

a főtanácsnok meghallgatását követően,

meghozta a következő

Végzést

1 Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések az egész Közösségre kiterjedő egységes biztosítékok kialakítása érdekében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 58. cikkének (2) bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékok összehangolásáról szóló, 1968. március 9-i 68/151/EGK első tanácsi irányelv (HL L 65., 8. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 3. o., a továbbiakban: első társasági irányelv), közelebbről ezen irányelv 6. cikkének értelmezésére, a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján meghatározott jogi formájú társaságok éves beszámolójáról szóló, 1978.

július 25-i 78/660/EGK negyedik tanácsi irányelv (HL L 222., 11. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 21. o., a továbbiakban: negyedik társasági irányelv), közelebbről ezen irányelv 2. cikkének értelmezésére, valamint a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján a konszolidált éves beszámolóról szóló, 1983. június 13-i 83/349/EGK hetedik tanácsi irányelv (HL L 193., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 58. o., a továbbiakban: hetedik társasági irányelv), közelebbről ezen irányelv 16. cikkének értelmezésére, továbbá az EGK-Szerződés 5. cikkének értelmezésére (később az EK-Szerződés 5. cikke, jelenleg EK 10. cikk), valamint az EGK-Szerződés 54. cikke (3) bekezdése g) pontjának értelmezésére (később az EK-Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja, jelenleg, módosítást követően, az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja) irányulnak.

2 Ezeket a kérelmeket a Mulliez és társai és Momblano (C-23/03. és C-52/03. sz. egyesített ügyek), Nizza és Pizzi (C-133/03.), Barra (C-337/03.) és Aggio és társai (C-473/03.) ellen az olasz polgári törvénykönyv *(codice civile)* által előírt, a társaságokról szóló hamis információkra (hamis könyvelés) vonatkozó rendelkezések állítólagos megsértése miatt indult büntetőeljárásokban terjesztették elő.

Jogi háttér

A közösségi szabályozás

3 Az első társasági irányelv 2. cikke szerint:

„(1) A tagállamoknak meg kell hozniuk a szükséges intézkedéseket a társaság kötelező adatszolgáltatásának biztosításához, legalább a következő okiratokra és adatokra vonatkozóan:

[...]

f) minden üzleti évre vonatkozó mérleg és eredménykimutatás. A mérleget tartalmazó dokumentumnak tartalmaznia kell a törvény által a mérleg hitelesítésére kötelezően kijelölt személyek adatait is. Az első cikkben megjelölt, német, belga, francia, olasz, illetve luxemburgi jog szerinti korlátolt felelősségű társaságok, valamint a holland jog szerinti zártkörű részvénytársaságok esetében azonban e rendelkezés kötelező alkalmazását el kell halasztani a mérlegek és eredménykimutatások tartalmának összehangolásáról, valamint az irányelvben meghatározandó mérlegfőösszegnél alacsonyabb mérlegfőösszegű társaságoknak az említett dokumentumokkal kapcsolatos adatközlési kötelezettség alóli részleges vagy teljes mentesítéséről szóló irányelv bevezetésének időpontjáig. A Tanács az említett irányelvet ennek az irányelvnek az elfogadását követő két éven belül fogadja el;

[...]"

4 Az említett irányelv 6. cikke szerint:

„A tagállamoknak megfelelő szankciókról kell gondoskodniuk:

– ha a 2. cikk (1) bekezdése f) pontjának megfelelően elmulasztják a mérleget és az eredménykimutatást benyújtani;

[...]"

5 A negyedik társasági irányelv 2. cikke elrendeli:

„(1) Az éves beszámoló mérlegből, eredménykimutatásból és kiegészítő mellékletből áll. E dokumentumok egységet alkotnak.

(2) E dokumentumok áttekinthetően és ennek az irányelvnek a rendelkezései szerint kerülnek összeállításra.

(3) Az éves beszámoló megbízható és valós képet mutat a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről.

(4) Ha ezen irányelv rendelkezéseinek alkalmazása nem elegendő ahhoz, hogy a (3) bekezdés értelmében megbízható és valós képet adjanak, további információkat kell közölni.

(5) Ha kivételes esetben ezen irányelv valamely rendelkezésének alkalmazása nem egyeztethető össze a (3) bekezdésben megállapított kötelezettséggel, attól a rendelkezéstől el kell térni annak érdekében, hogy a (3) bekezdés értelmében a beszámoló megbízható és valós képet adjon. Minden ilyen eltérést a kiegészítő mellékletben közölni kell, az alapjául szolgáló indokok ismertetésével és az eszközökre, forrásokra, pénzügyi helyzetre és eredményre gyakorolt hatás kimutatásával együtt. A tagállamok határozhatják meg a kivételes eseteket és állapíthatják meg a vonatkozó különös szabályokat.

(6) A tagállamok engedélyezhetik vagy előírhatják, hogy az éves beszámoló az ezen irányelvben előírtakon kívül egyéb információkat is tartalmazzon."

6 A hetedik társasági irányelv 16. cikkének (2)–(6) bekezdése lényegében ugyanazon rendelkezéseket írja elő a konszolidált beszámoló vonatkozásában, mint a negyedik társasági irányelv 2. cikkének (2)–(6) bekezdése az éves beszámoló vonatkozásában, amely rendelkezéseket a jelen végzés előző pontja idézi.

A nemzeti szabályozás

7 A 2002. április 16-án hatályba lépett, 2002. április 11-i 61. sz. törvényerejű rendelet, amely a kereskedelmi társaságokat érintő közigazgatási és büntetőjogi jogsértéseket szabályozza a 2001. október 3-i 366. sz. törvény 11. pontjának megfelelően (GURI 88. sz., 2002. április 15., 4. o., a továbbiakban: 61/2002 törvényerejű rendelet), felváltotta az olasz polgári törvénykönyv V. kötetének XI. címét „A társaságokra, vagy társaságok konzorciumára vonatkozó büntetőjogi rendelkezések" megjelölésű új XI. címmel.

8 Ez a törvényerejű rendeletet az olasz társasági jogi reform keretében keletkezett, amely a 2001. október 3-i 366. sz. törvényben (GURI 234. sz., 2001. október 8.) előírt felhatalmazás alapján elfogadott törvényerejű rendeletek együttese alapján került végrehajtásra.

9 Az olasz polgári törvénykönyv 2621. cikke, amelynek címe: „Hamis közlések és a nyereség vagy az osztalékelőleg jogtalan felosztása", a 61/2002. sz. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: az olasz polgári törvénykönyv korábbi 2621. cikke) hatálybalépését megelőző változatában elrendelte:

„Amennyiben a cselekmény nem minősül súlyosabb bűncselekménynek, egy évtől öt évig terjedő elzárással és 1032 eurótól 10 329 euróig terjedő pénzbírsággal büntetendők:

1) azok a szervezők, alapító tagok, tisztségviselők, igazgatók, felügyelőbizottsági tagok és felszámolók, akik a társaság jelentéseiben, mérlegeiben és más közléseiben megtévesztő szándékkal olyan tényeket állítanak, amelyek nem felelnek meg a valóságnak a társasági szerződés vagy a társaság gazdasági

helyzete vonatkozásában, vagy amelyek részben vagy egészben leplezik az e helyzetre vonatkozó tényeket;

[...]"

10 A 61/2002. sz. törvényerejű rendelet többek között új büntetőjogi rendelkezéseket vezetett be az olasz polgári törvénykönyv 2621. és 2622. cikkébe, amelyek büntetendőnek nyilvánítják a társaságról szóló hamis információk adását, amely bűncselekményt „hamis könyvelésnek" is neveznek (a továbbiakban, az esettől függően: az olasz polgári törvénykönyv új 2621. cikke, az olasz polgári törvénykönyv új 2622. cikke vagy az olasz polgári törvénykönyv új 2621. és 2622. cikke); e rendelkezések az alábbiakat írják elő:

„2621. cikk (a társaságra vonatkozó hamis információk)

Amennyiben a 2622. cikk másként nem rendelkezik, azok a tisztségviselők, igazgatók, felügyelőbizottsági tagok és felszámolók, akik azzal a szándékkal, hogy a tagokat és a nyilvánosságot megtévesszék, és saját maguk vagy mások számára jogtalan haszonra tegyenek szert, a mérlegben, a jelentésben vagy a társaságra vonatkozóan a törvény által előírt egyéb, a tagok vagy a nyilvánosság számára szóló közlésekben valótlan tényeket állítanak, még amennyiben azok értékelésen alapulnak is, vagy elmulasztják a törvény alapján kötelező, a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetéről, illetve a társaságok azon csoportjának helyzetéről szóló közléseket, amelynek a társaság a tagja, oly módon, hogy a címzetteket az említett helyzettel kapcsolatban megtévesztik, egy év hat hónap szabadságvesztéssel büntetendők.

Ugyanezt a büntetést kell alkalmazni, ha a közlések a társaság tulajdonában álló, illetve olyan vagyontárgyakra vonatkoznak, amelyeket a társaság harmadik személyek javára kezel.

Büntetés alkalmazásának nincs helye, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások nem változtatják meg érzékelhetően a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetét, illetve azon csoportét, amelynek a társaság a tagja. A cselekmény nem büntethető, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások által előidézett változás az adózás előtti eredményben nem haladja meg az 5%-ot, illetve a nettó eszközállományban az 1%-ot.

A cselekmény nem büntethető, ha a cselekmény olyan becslések eredménye, amelyek egyenként nem térnek el 10%-ot meghaladó mértékben a helyes értéktől.

2622. cikk (A társaságra vonatkozó, a tagokat és a hitelezőket megkárosító hamis információk)

Azok a tisztségviselők, igazgatók, felügyelőbizottsági tagok és felszámolók, akik azzal a szándékkal, hogy a tagokat és a nyilvánosságot megtévesszék, és saját maguk vagy mások számára jogtalan haszonra tegyenek szert, a mérlegben, a jelentésben vagy a társaságra vonatkozóan a törvény által előírt egyéb, a tagok vagy a nyilvánosság számára szóló közlésekben valótlan tényeket állítanak, még amennyiben azok értékelésen alapulnak is, vagy elmulasztják a törvény alapján kötelező, a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetéről, illetve a társaságok azon csoportjának helyzetéről szóló közléseket, amelynek a társaság a tagja, oly módon, hogy a címzetteket az említett helyzettel kapcsolatban megtévesztik, és a hitelezőknek vagy a tagoknak vagyoni kárt okoznak, a sértett feljelentése alapján hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők.

Az eljárás szintén feljelentésre indul, amennyiben a cselekmény ettől eltérő, súlyosabb bűncselekménynek minősül, amely a tagoktól és a hitelezőktől különböző személyek vagyonában okoz kárt, kivéve, ha azt az állam, a közjogi testületek vagy az Európai Közösségek sérelmére követik el.

Az 1998. február 24-i 58. sz. törvényerejű rendelet IV. része III. címe II. fejezetének rendelkezéseiben szabályozott társaságok esetében a jelen cikk első albekezdése szerinti cselekmény egy évtől négy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, és a bűntett hivatalból üldözendő.

Amennyiben a közlések olyan vagyontárgyakra vonatkoznak, amelyeket a társaság birtokol, vagy harmadik személyek javára kezel, a büntetés megegyezik a jelen cikk első és harmadik albekezdésében írt cselekmények büntetésével.

A második és harmadik albekezdésben meghatározott cselekmények esetén büntetés alkalmazásának nincs helye, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások nem változtatják meg érzékelhetően a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetét, vagy azon csoport helyzetét, amelynek a társaság a tagja. A cselekmény nem büntethető, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások által előidézett változás az adózás előtti eredményben nem haladja meg az 5%-ot, illetve a nettó eszközállományban az 1%-ot.

A cselekmény nem büntethető, ha a cselekmény olyan becslések eredménye, amelyek egyenként nem térnek el 10%-ot meghaladó mértékben a helyes értéktől."

Az alapügyek és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

11 Az előzetes döntéshozatalra utaló határozatokból következik, hogy az alapügyek büntetőeljárásaiban a vádlottak terhére rótt hamis könyvelés bűncselekményt az olasz polgári törvénykönyv korábbi 2621. cikkének hatályossága idején követték el, azaz a 61/2002. sz. törvényerejű rendelet és az említett törvény új 2621. és 2622. cikkének hatálybalépését megelőzően.

12 A C-23/03. sz. ügyben a Tribunale ordinario di Torino az eljárás felfüggesztéséről határozott, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) A 68/151 irányelv 6. cikkét úgy kell-e értelmezni, hogy az nemcsak a kereskedelmi társaságok mérlege és eredménykimutatása közlésének hiánya esetére kötelezi a tagállamokat a megfelelő szankciók előírására, hanem ezen dokumentumoknak, valamint a társaságnak a tagok vagy a nyilvánosság számára címzett más tájékoztatásainak, illetve a társaság gazdasági, vagyoni és pénzügyi helyzetére vonatkozó valamennyi olyan tájékoztatásának pontatlan közlése esetére is, amelyet a társaság önmagáról vagy arról a csoportról köteles szolgáltatni, amelyhez tartozik?

2) Tekintettel a valamennyi tagállamot terhelő azon kötelezettségre, hogy a 68/151 irányelvben és a 78/660 irányelvben előírt kötelezettségek megsértése esetére »megfelelő szankciókat« fogadjanak el, az említett irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és [az 1990. november 8-i 90/605/EGK tanácsi irányelvvel] módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése együttesen úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy a tájékoztatás nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése a társasági jog által előírt bizonyos okiratok (közöttük a mérleg és az eredménykimutatás) tekintetében az eljárás megindításának alapjául szolgáljon, amennyiben:

a) kizárólag minőségbeli pontatlanságról van szó;

b) a társaságról szóló hamis információk, illetve a tájékoztatás hiánya úgy változtatja meg a társaság gazdasági eredményét és nettó eszközállományát, hogy a változás bizonyos százalékküszöb alatt marad;

c) a nyújtott tájékoztatás, még amennyiben jogtalan haszonszerzés céljából a tagok és a nyilvánosság megtévesztésére irányul is, olyan becslésen alapuló értékelések következménye, amelyek egyenként egy meghatározott küszöböt meg nem haladó mértékben térnek el a valóságtól;

d) a pontatlan jelleg vagy a megtévesztő mulasztások, illetve minden esetben a társaság vagyoni [és] pénzügyi helyzetét, [valamint] gazdasági eredményeit nem pontosan kifejező közlések és információk nem változtatják meg »érzékelhető módon« a csoport vagyoni és pénzügyi helyzetét?

3) Tekintettel a valamennyi tagállamot terhelő azon kötelezettségre, hogy a 68/151 irányelvben és a 78/660 irányelvben előírt kötelezettségek megsértése esetére »megfelelő szankciókat« fogadjanak el, az említett irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése együttesen úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságot terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét biztosítja, olyan szankciórendszert léptet életbe, amely:

a) csak a legsúlyosabb esetekben (vagyoni hátrány) és kizárólag a tagok és hitelezők számára tartja fenn a szankciók igénylésére való jogot, aminek hatásaként kizárásra kerül a harmadik személyek általános és hatékony védelme;

b) a kevésbé súlyos esetekre (vagyoni hátrány hiánya vagy feljelentés hiánya) csak szabálysértési büntetést ír elő, amely az olasz eljárásjogi rendszer keretében vizsgálva a fent kifejtett indokok alapján valószínűleg kevésbé hatékony;

c) a magánszemélyek számára lehetővé teszi – a feljelentés utólagos visszavonhatóságából adódó torzítás révén – a társasági jog átláthatóságát biztosító érdekvédelem teljes körű semmissé tételét?"

13 A C-52/03. sz. ügyben a Tribunale ordinario di Torino az eljárás felfüggesztéséről határozott, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) A 68/151 irányelv 6. cikkét úgy kell-e értelmezni, hogy az nemcsak a kereskedelmi társaságok mérlege és eredménykimutatása közlésének hiánya esetére kötelezi a tagállamokat a megfelelő szankciók előírására, hanem ezen dokumentumoknak, valamint a társaságnak a tagok vagy a nyilvánosság számára címzett más tájékoztatásainak, illetve a társaság gazdasági, vagyoni és pénzügyi helyzetére vonatkozó valamennyi olyan tájékoztatásának pontatlan közlése esetére is, amelyet a társaság önmagáról vagy arról a csoportról köteles szolgáltatni, amelyhez tartozik?

2) Tekintettel a valamennyi tagállamot terhelő azon kötelezettségre, hogy a 68/151 irányelvben és a 78/660 irányelvben előírt kötelezettségek megsértése esetére »megfelelő szankciókat« fogadjanak el, az említett irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – [...] 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése együttesen úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy a társaságra vonatkozó információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése az eljárás megindításának alapjául szolgáljon, és amely olyan szankciórendszert ír elő, amely nem felel meg konkrétan a szankciók hatékonyságára, arányosságára és visszatartó erejére vonatkozó követelményeknek, amelyek e védelmet hivatottak biztosítani?

3) A fent hivatkozott irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke,

[valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét biztosítja, csak a tagok és a hitelezők számára tartja fenn a szankciók igénylésére való jogot, aminek hatásaként kizárásra kerül a harmadik személyek általános és hatékony védelme?

4) A fent hivatkozott irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét biztosítja, olyan különösen differenciált eljárási mechanizmust és szankciórendszert ír elő, amely kizárólag a tagok és a hitelezők sérelmére elkövetett bűncselekmények esetére tartja fent a feljelentés alapján indított eljárásokat, továbbá a súlyosabb és hatékonyabb szankciók elrendelését?"

14 A C-133/03. sz. ügyben a Tribunale ordinario di Torino az eljárás felfüggesztéséről határozott, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) A 68/151 irányelv 6. cikkét úgy kell-e értelmezni, hogy az nemcsak a kereskedelmi társaságok mérlege és eredménykimutatása közlésének hiánya esetére kötelezi a tagállamokat a megfelelő szankciók előírására, hanem ezen dokumentumoknak, valamint a társaságnak a tagok vagy a nyilvánosság számára címzett más tájékoztatásainak, illetve a társaság gazdasági, vagyoni és pénzügyi helyzetére vonatkozó valamennyi olyan tájékoztatásának pontatlan közlése esetére is, amelyet a társaság önmagáról vagy arról a csoportról köteles szolgáltatni, amelyhez tartozik?

2) Tekintettel a valamennyi tagállamot terhelő azon kötelezettségre, hogy a 68/151 irányelvben és a [...] 78/660 irányelvben előírt kötelezettségek megsértése esetére »megfelelő szankciókat« fogadjanak el, az említett irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése együttesen úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy a társaságra vonatkozó információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése az eljárás megindításának alapjául szolgáljon, és olyan szankciórendszert ír elő, amely nem felel meg a szankciók hatékonyságára, arányosságára és visszatartó erejére vonatkozó követelményeknek, amelyek e védelmet biztosítani hivatottak?

3) A fent hivatkozott irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét biztosítja, csak a tagok és a hitelezők számára tartja fenn a szankciók igénylésére való jogot, aminek hatásaként kizárásra kerül a harmadik személyek általános és hatékony védelme?

4) A fent hivatkozott irányelvek, és különösen az EK 44. cikk [(2)] bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2), (3) és (4) bekezdése úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét biztosítja, olyan különösen differenciált eljárási mechanizmust és szankciórendszert ír elő, amely révén kizárólag a tagok és a hitelezők sérelmére elkövetett bűncselekmények esetére tartja fent a feljelentés alapján indított eljárásokat, továbbá a súlyosabb és hatékonyabb szankciók elrendelését?"

15 A C-337/03. sz. ügyben a Tribunale ordinario di Torino az eljárás felfüggesztéséről határozott, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) Az [EK] 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel módosított – 78/660 irányelv 2. cikkének (2)–(4) bekezdése úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy eljárást lehessen indítani a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése alapján, azzal a feltétellel, hogy olyan állításokat tesznek, amelyek – bár jogtalan haszonszerzés céljával a tagok és a nyilvánosság megtévesztésére irányulnak – olyan becslésen alapuló értékelések következményei, amelyek egyenként egy meghatározott küszöböt meg nem haladó mértékben térnek el a valóságtól?

2) Tekintettel a valamennyi tagállamot terhelő azon kötelezettségre, hogy a 68/151 irányelvben és a 78/660 irányelvben előírt kötelezettségek megsértése esetére »megfelelő szankciókat« fogadjanak el, az említett irányelvek, és különösen az [EK] 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és 6. cikke, [valamint] a – 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített – 78/660 irányelv 2. cikke (2)–(4) bekezdése együttesen úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságra vonatkozó információk nyilvánossága és pontossága elvének védelme céljából elrendelt kötelezettségek megsértése tekintetében olyan szankciórendszert ír elő, amely gyakorlatilag lehetővé teszi a mérlegnek a társasági vagyon egyötöd részének megfelelő összegű meghamisítását a versenytársak felé?"

16 Végezetül a C-473/03. sz. ügyben a Tribunale ordinario di Milano az eljárás felfüggesztéséről határozott, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) A 68/151 irányelv 6. cikkét úgy kell-e értelmezni, hogy az nemcsak a kereskedelmi társaságok mérlege és eredménykimutatása közlésének hiánya

esetére kötelezi a tagállamokat a megfelelő szankciók előírására, hanem ezen dokumentumoknak, valamint a társaságnak a tagok vagy a nyilvánosság számára címzett más tájékoztatásainak, illetve a társaság gazdasági, vagyoni és pénzügyi helyzetére vonatkozó valamennyi olyan tájékoztatásának pontatlan közlése esetére is, amelyet a társaság önmagáról vagy arról a csoportról köteles szolgáltatni, amelyhez tartozik?

2) A hatékony, arányos és visszatartó jellegre vonatkozó követelményt, amely révén a Bíróság [a 68/88. sz., Bizottság kontra Görögország ügyben] 1989. szeptember 21-én hozott ítéletében [(EBHT 1989., 2965. o.)] a »megfelelő szankció« fogalmát pontosította, a kilátásba helyezett szankció természetére és típusára tekintettel absztrakt módon kell-e értékelni, vagy konkrét alkalmazására tekintettel, figyelembe véve azon jogrend szerkezeti jellemzőit, amelynek részét képezi?

3) Végezetül megtalálható-e ezen követelmények összessége a (2002. április 11-i, 61. sz. törvényerejű rendelettel módosított) olasz polgári törvénykönyv 2621. cikkében, amely egy és fél évig terjedő szabadságvesztés büntetést ír elő, a bűncselekmény elkövetésének időpontjától számított legfeljebb négy és fél éves elévülési határidővel; mindezt olyan jogrendszerben, amely az előzetes nyomozási szakasz és az ügyészség büntetőjogi igényének gyakorlását követően ellenőrzési jogot ad az előzetes tárgyalást vezető bíró számára a tekintetben, hogy megbizonyosodjon az előzetes döntéshozatalra utalásról szóló ítélet meghozatalához szükséges elemek meglétéről, majd háromfokú bírói eljárást tesz lehetővé a jogerős döntés meghozatala, így a marasztaló ítélet esetén a szankció tényleges alkalmazása előtt? E tekintetben figyelembe kell venni a polgári törvénykönyv 2621. cikkében – az abban előírt szankciók alkalmazhatóságának korlátozása céljából – megkövetelt bizonyítások összetett jellegét (a 2621. cikk harmadik és negyedik albekezdése)."

17 A Bíróság elnökének 2003. március 17-i végzése alapján az írásbeli és a szóbeli szakasz, valamint az ítélethozatal tekintetében egyesítették a C-23/03. és a C-52/03. sz. ügyet. Szoros kapcsolatukra való tekintettel ezen ügyeket a jelen végzés meghozatala tekintetében továbbá egyesíteni kell a C-133/03. sz., a C-337/03. sz. és a C-473/03. sz. üggyel.

18 A C-387/02., C-391/02. és C-403/02. sz., Berlusconi és társai ügyben 2005. május 3-án hozott ítéletet (EBHT 2005., I-3565. o.) követően a Bíróság megkérte a fenti ítélet alapjául szolgáló előzetes döntéshozatalra utalt kérdésekhez első látásra hasonló kérdéseket előterjesztő nemzeti bíróságokat, hogy nyilatkozzanak arról, hogy a fenti ítélet meghozatalára tekintettel fenn kívánják-e tartani előzetes döntéshozatal iránti kérelmeiket.

19 A jelen végzés alapjául szolgáló öt ügyben a kérdést előterjesztő bíróság egyrészről arról tájékoztatta a Bíróságot, hogy a kérelmek esetleges visszavonása tárgyában előzetesen meg kell hallgatnia a feleket (a C-23/03. és C-52/03. sz. egyesített ügyben), másrészről arról, hogy kérelmét fent kívánja tartani (a C-133/03. sz., C-337/03. sz. és C-473/03. sz. ügyben).

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekről

20 Az eljárási szabályzat 104. cikke 3 §-a első albekezdésének megfelelően, amennyiben az előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdés azonos egy olyan kérdéssel, amelyről a Bíróság már határozatot hozott, a Bíróság – a főtanácsnok meghallgatását követően – indokolt végzéssel bármikor határozhat.

21 Meg kell állapítani, hogy a jelen végzés alapjául szolgáló öt ügyben fennáll ez a helyzet.

22 Ezen öt ügy jogi és ténybeli háttere megegyezik a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet alapjául szolgáló három ügy hátterével (lásd ezen ítélet 31–36. pontját).

23 A kérdést előterjesztő bíróságok rámutatnak arra, hogy az olasz polgári törvénykönyv új 2621. és 2622. cikkének alkalmazása azzal a következménnyel jár, hogy e rendelkezések az alább felsorolt okok miatt megakadályozzák az alapeljárás cselekményei elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonását, amelyek tárgyában a fenti törvénykönyv korábbi 2621. cikke alapján eredetileg bűntett miatt folyt eljárás.

24 Először, ha a cselekmények elkövetői az olasz polgári törvénykönyv új 2621. cikke alapján elvileg hivatalból, azaz feljelentés hiányában is az ügyészség által üldözendők lennének, ez a bűncselekmény a továbbiakban vétségnek minősül, amelyre következésképpen legfeljebb négy és fél év elévülési határidő vonatkozik, és már nem bűntettnek, amely esetében az elévülési határidő legfeljebb hét és fél év a fenti törvénykönyv korábbi 2621. cikke alapján. Az alapügyekben tehát ugyanezen törvénykönyv új 2621. cikkében rögzített bűncselekmény mindenképpen elévült.

25 Másodszor, amennyiben az olasz polgári törvénykönyv új 2622. cikkében szabályozott bűntett vonatkozásában az alapügy cselekményei nem évültek volna még el, akkor e cikk alapján sem lenne lefolytatható büntetőeljárás valamely, a fenti hamis tényállítás miatt magát sértettnek érzett tag vagy hitelező feljelentése hiányában, mivel a feljelentés szükséges feltétele a büntetőeljárás megindításának e rendelkezés alapján, legalábbis abban az esetben, ha a hamis tényállítások a tőzsdén nem jegyzett társaságokra vonatkoztak, ahogyan az alapügyekben a büntetőeljárások során felmerült.

26 Harmadszor, a kérdést előterjesztő bíróságok feltárják, hogy e cselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása az olasz polgári törvénykönyv új 2621. cikke harmadik és negyedik albekezdésében, valamint új 2622. cikke ötödik és hatodik albekezdésében előírt küszöbökbe is ütközhet, amelyek alapján a cselekmények nem büntethetők, mivel egyrészről a hamis tényállítások hatása nem jelentős, vagy csekély jelentőségű, azaz ha a hamis tényállítások következményeként bekövetkezett változás nem nagyobb az adózás előtti eredmény 5%-ánál, illetve a nettó eszközállomány 1%-ánál, másrészről a cselekmény olyan becslések eredménye, amelyek egyenként nem térnek el 10%-ot meghaladó mértékben a helyes értéktől.

27 Az említett bíróságok e megfontolásokra tekintettel az ügyészséghez hasonlóan úgy értékelik, hogy a jelen eljárások azt a kérdést vetik fel, hogy megfelelőek-e az olasz polgári törvénykönyv új 2621. és 2622. cikkében előírt szankciók az első társasági irányelvnek a Bíróság által többek között a C-97/96. sz., Daihatsu Deutschland ügyben 1997. december 4-én hozott ítéletben (EBHT 1997., I-6843. o.) értelmezett 6. cikke, illetve az EK 10. cikk tükrében, amelyből a fent hivatkozott Bizottság kontra Görögország ügyben hozott ítéletet követő állandó ítélkezési gyakorlat szerint az következik, hogy a közösségi jog rendelkezéseinek megsértése esetére kilátásba helyezett szankcióknak hatékonynak és arányosnak kell lenniük, valamint visszatartó jelleggel kell rendelkezniük.

28 A jelen végzés alapjául szolgáló öt ügyben előterjesztett kérdések hasonlóak a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet alapjául szolgáló három ügyben előterjesztettekhez (az említett ítélet 37–39. pontja):

- mind az öt ügyben felvetődik az a kérdés, hogy vajon az első társasági irányelv 6. cikkében előírt megfelelő szankciókról való gondoskodás kötelezettsége kizárólag az éves beszámoló közzétételének hiánya esetén alkalmazható, vagy a számviteli nyilvántartás hamis közzététele esetén is (lásd a fenti ítélet alapjául szolgáló C-387/02., C-391/02. és C-403/02. sz. ügyekben feltett első kérdést);

- két ügyben (C-23/03. és C-337/03. sz. ügy, második kérdés) a toleranciaküszöbök megfelelő jellegének kérdése áll a vita középpontjában (lásd a C-387/02. sz. ügyben feltett második kérdést, a C-391/02. sz. ügyben feltett első kérdést és a C-403/02. sz. ügyben feltett második kérdést);

- a fenti ügyekből kettő esetében (a C-23/03. és C-473/03. sz. ügy, harmadik kérdés) az olasz polgári törvénykönyv új 2621. cikkében előírt vétség elévülési határidejének megfelelő jellegére vonatkozó kérdés vetődik fel (lásd a C-387/02. sz. ügyben feltett második kérdést, a C-391/02. sz. ügyben feltett első kérdést és a C-403/02. sz. ügyben feltett második kérdést);

– három ügyben (C-52/03., C-133/03. és C-473/03. sz. ügy, második kérdés) a kérdés arra vonatkozik, hogy vajon a szankció megfelelő jellegét absztrakt módon kell-e értékelni, vagy konkrét alkalmazására tekintettel, figyelembe véve az érintett nemzeti jogrend szerkezeti jellemzőit (lásd a C-387/02. sz. ügyben feltett második kérdést, a C-391/02. sz. ügyben feltett első kérdést és a C-403/02. sz. ügyben feltett második kérdést);

– a fenti ügyekből három esetében (C-23/03., C-52/03. és C-133/03. sz. ügy, harmadik kérdés) a kérdés az olasz polgári törvénykönyv új 2622. cikkében meghatározott bűntett esetén kilátásba helyezett szankció megfelelő jellegére irányul, figyelembe véve azt a tényt, hogy a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén elvben kizárólag a tagok vagy hitelezők feljelentése alapján indulhat eljárás (lásd a C-387/02. sz. ügyben feltett második kérdést, a C-391/02. sz. ügyben feltett ötödik és hatodik kérdést és a C-403/02. sz. ügyben feltett harmadik kérdést);

– végezetül két ügyben (C-52/03. és C-133/03. sz. ügy, negyedik kérdés) az előterjesztett kérdések arra vonatkoznak, hogy vajon az olasz polgári törvénykönyv új 2621. és 2622. cikkében előírt differenciált büntetési rendszer, amennyiben az a tagok és hitelezők számára nyilvánvalóan magasabb büntetőjogi védelmet biztosít, mint harmadik személyek számára – ideértve a versenytársakat és a munkavállalók érdekképviseleteit –, összeegyeztethető-e a társaságok megfelelő működésének védelméhez fűződő általános és alapvető köz- és piaci érdekkel, és különösen a társaságok által nyújtott információk átláthatóságának és pontosságának követelményével (lásd a C-387/02. sz. ügyben feltett első kérdést, a C-391/02. sz. ügyben feltett első és hatodik kérdést, és a C-403/02. sz. ügyben feltett harmadik kérdést).

29 Emlékeztetni kell arra, hogy a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet 63. pontjában a Bíróság úgy rendelkezett, hogy az olasz polgári törvénykönyv új 2621. és 2622. cikkében előírtakhoz hasonló, a hamis könyvelésből származó jogsértéssel kapcsolatos szankciók megfelelő jellegére vonatkozó követelményt az első társasági irányelv 6. cikke írja elő.

30 Továbbá a fenti ítélet 75. és 77. pontjában kifejtett indokolásból az következik, hogy az alapügyekhez hasonló esetekben az első társasági irányelv 6. cikkére nem lehet hivatkozni az olasz polgári törvénykönyv új 2621. és 2622. cikkének az említett rendelkezéssel való összeegyeztethetősége felülvizsgálatának elérése céljából, amennyiben ez a felülvizsgálat azzal a hatással járhat, hogy megakadályozza az említett cikkekben előírt enyhébb büntetési rendszer alkalmazását. Az irányelvek természetéből fakadó korlátok jellegüknél fogva tiltják, hogy valamely irányelv a vádlottak büntetőjogi felelősségének meghatározását, illetve súlyosbítását eredményezze.

31 Lényegében erre alapozva válaszolt a Bíróság a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet 78. pontjában úgy, hogy az alapügyhöz hasonló helyzetben a tagállamok hatóságai büntetőeljárások keretében nem hivatkozhatnak a vádlottakkal szemben az első társasági irányelvre, mivel egy irányelvnek nem lehet olyan hatása, hogy önmagában és a tagállam által az irányelv végrehajtása érdekében meghozott belső törvénytől függetlenül meghatározza, illetve súlyosbítsa a vádlottak büntetőjogi felelősségét.

32 Ugyanez a válasz adandó tehát a jelen végzés alapjául szolgáló öt ügyben is.

33 Ezt a következtetést a C-133/03. és C-337/03. sz. ügyben kérdést előterjesztő bíróság nem vette tekintetbe a Bíróság azon kérdésére adott válaszaként tett észrevételeiben, hogy fent kívánja-e tartani az előzetes döntéshozatal iránti kérelmét, tekintettel a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítéletben hozott intézkedésekre (lásd a jelen végzés 18. és 19. pontját).

34 Ez a bíróság a C-457/02. sz. Niselli-ügyben 2004. november 11-én hozott ítéletre (EBHT 2002., I-10853. o.) hivatkozik, amely állítólag az alapügyekkel nagyobb hasonlóságot mutató ügyben született.

35 Igaz, hogy ezen ítélet 30. pontjában a Bíróság úgy határozott, hogy amennyiben a szóban forgó büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekmények az elkövetés idején még büntetőjogilag szankcionálható jogsértésnek minősülhettek, felesleges azt vizsgálni, hogy a szóban forgó irányelv alkalmazása tekintetében a büntetések törvényességének elvéből milyen következmények adódhatnak. Ugyanakkor ugyanezen ítélet 29. pontjában a Bíróság emlékeztet arra, mint ahogyan azt a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet 74. pontjában is teszi, hogy egy irányelvnek nem lehet olyan hatása, hogy önmagában, a végrehajtására valamely tagállamban elfogadott jogszabálytól függetlenül megállapítsa vagy súlyosbítsa a rendelkezéseit megsértő személyek büntetőjogi felelősségét.

36 Meg kell állapítani, hogy a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet 75. és 77. pontjában a Bíróság úgy ítélte, hogy az első társasági irányelv 6. cikkére nem lehet hivatkozni a célból, hogy az olasz törvénykönyv új 2621. és 2622. cikkének az említett rendelkezéssel való összeegyeztethetőségét vizsgálják, amennyiben ez azzal a hatással járhat, hogy megakadályozza az utóbb említett cikkekben előírt enyhébb büntetési rendszer alkalmazását.

37 A C-133/03. sz. ügyben kérdést előterjesztő bíróság megerősítette azt, hogy az olasz alkotmányjog elvei szerint a Corte constituzionale (Alkotmánybíróság) kizárólagos hatásköre annak eldöntése, hogy az olyan nemzeti szabályozás, amelyet az Európai Bíróság a közösségi joggal ellentétesnek ítélt, alkalmazható marad-e.

38 E tekintetben – ahogyan azt a Bíróság a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet 72. pontjában teszi – emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlatból következően a nemzeti szabályozásnak a közösségi joggal való esetleges összeférhetetlensége esetén a nemzeti bíróságok kötelesek az adott szabályozás alkalmazását saját hatáskörükben megtagadni, anélkül hogy kérelmezniük vagy várniuk kellene azok jogalkotói vagy bármilyen egyéb alkotmányos úton történő megsemmisítésére.

39 A Bíróság a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet 72. pontjában hivatkozott 106/77. sz. Simmenthal-ügyben 1978. március 9-én hozott ítéletében (EBHT 1978., 629. o.) megerősíti, hogy a nemzeti bíróságokat terhelő fenti kötelezettség mellett ugyanúgy fennáll a Corte constitutionaléhoz fordulás kötelezettsége is.

40 Végezetül a C-337/03. sz. ügyben a kérdést előterjesztő bíróság fenntartja álláspontját, miszerint a fenti ügy tárgya eltér a Berlusconi és társai ügyben hozott ítélet alapjául szolgáló ügyekétől.

41 Ez utóbbiak a bűncselekmények elkövetésekor hatályban lévő súlyosabb szankciók és az azokat felváltó enyhébb szankciók közötti összeegyeztethetőség problematikájával foglalkoznak. A C-133/03. sz. ügyben vitatott „tolerancia"-küszöbökre vonatkozó rendelkezése nem erre a problémára vonatkozik.

42 Meg kell állapítani, hogy a fent hivatkozott Berlusconi és társai ügyben hozott ítéletben, amely egyébként pontosan olyan ügyeket érint, amelyekben a fenti küszöb vitatott volt, a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az első társasági irányelvre való hivatkozás nem vezethet az enyhébb büntetési rendszer alkalmazásának kizárásához, mivel ez az irányelv nem eredményezheti a vádlottak büntetőjogi felelősségének meghatározását vagy súlyosbítását.

43 Tehát a fenti toleranciaküszöböket bevezető új rendelkezések, amennyiben azok alkalmazandóak, megakadályozzák a büntetőeljárások megindítását az olasz polgári törvénykönyv 2621. és 2622. cikke alapján.

44 Ezek a rendelkezések tehát nyilvánvalóan az érdekelt felek büntetőjogi felelősségének terjedelmével kapcsolatosak.

45 Fenti következtetések összességére tekintettel a feltett kérdésekre azt a választ kell adni, hogy az alapügyhöz hasonló helyzetekben a tagállamok hatóságai nem hivatkozhatnak büntetőeljárás keretében a vádlottakkal szemben az első irányelvre, mivel egy irányelvnek nem lehet olyan hatása, hogy önmagában és a tagállam által az irányelv végrehajtása érdekében meghozott belső törvénytől függetlenül meghatározza, illetve súlyosbítsa a vádlottak büntetőjogi felelősségét.

A költségekről

46 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján a Bíróság (második tanács), a következőképpen határozott:

Az alapügyhöz hasonló helyzetekben a tagállamok hatóságai nem hivatkozhatnak büntetőeljárás keretében a vádlottakkal szemben az egész Közösségre kiterjedő egységes biztosítékok kialakítása érdekében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 58. cikkének (2) bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékok összehangolásáról szóló, 1968. március 9-i 68/151/EGK első tanácsi irányelvre, mivel egy irányelvnek nem lehet olyan hatása, hogy önmagában, a valamely tagállam által annak végrehajtása érdekében meghozott belső törvénytől függetlenül a vádlottak büntetőjogi felelősségét meghatározza, illetve súlyosbítsa.

Aláírások